

A Pázmány-rituále

Pázmány Péter neve többnyire inkább negatív összefüggésben merül föl a régi magyar liturgiátörténet vonatkozásában, mint azé a főpápa, aki föladta a magyar egyházmegyék ősi hagyományát a korszellemnek és gyakorlati megfontolásoknak engedve. Kevésbé hangsúlyos, hogy egy olyan liturgikus könyv kiadása is az ő nevéhez fűződik, amely egyedül biztosítja a középkori magyar rítus máig tartó folytonosságát. Ez a könyv az 1625-ben megjelentetett *Rituale Strigoniense*.

A könyv megítéléséhez szükséges néhány, a műfaj általános történetére vonatkozó megállapítás. A rituále tartalma leginkább a visszajáról határozható meg mint a római egyház azon rítusainak összessége, amelyek kívül esnek a misén és a zsolozsmán, de nem csak püspök végezheti őket. A könyvtípus a legfiatalabb minden liturgikus műfaj közül, és bár tartalmának egyes összetevői már az első hazai forrásokban felbukkannak, teljes képviselői a nyomtatványkorban lelhetőek föl először.

Az 1500-tól 1560-ig megjelent kiadások változó címek alatt és más-más tipográfiával, de lényegében azonos szerkezettel és tartalommal jelentek meg. E hagyományvonal jelentőségét az adja, hogy az utolsó, Oláh Miklós által kiadott változat (*Ordo et ritus*) már a Tridenti Zsinattal párhuzamosan képviselt tudatos állásfoglalást a sajátosan magyar szokásrend megőrzése mellett. Pázmány munkájának közvetlen előzménye azonban nem ez volt, hanem Telegdi Miklós 1583-as átdolgozása (*Agendarius*), másfelől pedig V. Pál pápa 1614-es *Rituale Romanum*-a. A Pázmány-rituále érvényes megítéléséhez az jut közelebb, aki e két forráshoz való viszonya szempontjából elemzi.

Telegdi munkájának jellemző vonása, hogy míg a liturgikus tartalom szintjén hűségesen őrzi az esztergomi örökséget, merész szerkezeti és lekipásztori újításoktól sem tartózkodik. Egyrészt elhagyja a processzionális részeket (ennek következtében kerül ki a rituáléból például a nagyhét rendje), másrészt nagy teret enged a népnyelvűségnek, főleg a magas irodalmi és teológiai minőséget képviselő mintabeszédekben, amelyekkel az egyes fejezeteket bevezeti. Ezek a celebráló pap számára voltak hivatottak segédletet jelenteni, amikor az adott szentségről tanította a híveket.

A római rituále a latin katolikus egyház egyetlen könyve, amely a Tridenti Zsinat után ténylegesen új összeállítás volt és amelyet egyedülként nem írt elő kötelezően a pápa a Rómán kívüli egyházaknak. Jellegzetessége a szerkezeti-tipográfiai korszerűség, a pontosság és a hibák kigyomlálása, másfelől az erős elméleti igény, amely a fejezetek élére helyezett teológiai kifejtésekben nyilvánul meg. Ezek funkcionális rokonai a Telegdi-féle mintabeszédeknek, de ugyanazt a célt ridegebben, kevésbé emberközeli módon és irodalmi szempontból alacsonyabb színvonalon szolgálják.

A két írott forrás mellett tekintetbe kell venni az emberi tényezőt is. A rituále a XVII. század elején azokat a rítusokat foglalja össze, amelyek a legnagyobb laikus érdeklődésre tartottak számot. Míg a liturgia nagyobb részét kitevő mise és zsolozsma ekkoriban mintegy papi magánügy volt, a rituále szertartásai a nép mindennapjainak legjelentősebb eseményeihez: a születéshez, a házasodáshoz, a betegséghez és a halálhoz kapcsolódtak. Éppen ezért ez volt az a terület, ahol egy esetleges reform a legkevésbé építhetett a klérus köteles engedelmségére, hiszen szélesebb rétegek ellenállását is figyelembe kellett venni.

Maga a Pázmány-rituále egy kissé megrövidített és filológiaiailag ellenőrzött esztergomi tartalmat illeszt a *Rituale Romanum* szerkezeti keretei közé, miközben nem éri el annak szerkesztői átgondoltságát. Lemond viszont a Telegdi-féle megoldások mindegyikéről: a mintabeszédeket és a népnyelvű toldalékokat elhagyja a római rubrikák és bevezető fejezetek

kedvéért, és ahol módosít az eredeti hagyományon, rendszerint rövidebbé és ezzel jellegte-
lenebbé silányítja. Ezért megállapítható, hogy a mai kornak a rítusváltozatok értékét és
gazdagságát méltányoló nézőpontjából visszalépés volt, ha kompromisszumok árán biztosí-
totta is, hogy egyes szertartásokat mindmáig egy, legalább a Pray-kódexig visszavezethető
rend szerint végezhesünk. Nem bizonyult érzékenynek sem az Oláh-féle könyvek szigorú
hagyományőrzésére, sem a Telegdi-félék még magasabb rendű, az esztergomi rítust a kor-
társ viszonyok közt alkotó módon megmenteni kívánó szándékára. Konzervativizmusa
inkább engedmény a ma pasztorálisnak nevezett szempontnak, nem pedig elvi döntés
eredménye. A nagy főpap és egyetemalapító iránti tiszteletet fönntartva merjük mondani:
ha egyszer lehetőség adatik az esztergomi rituále újabb kiadására, akkor nem Pázmány,
hanem Telegdi művéhez lesz érdemes visszatérni.

Földváry Miklós István